

Přednosti socialismu a vědeckotechnická revoluce (VII. sovětsko-československé filozofické symposium)

Ve dnech 1.—5. prosince 1975 probíhalo v Domě vědeckých pracovníků SAV ve Smolenicích VII. sovětsko-československé filozofické symposium. Bylo věnováno tématu *Přednosti socialismu a vědeckotechnická revoluce*. V jeho průběhu vystoupili pracovníci moskevského Filozofického ústavu AV SSSR, Ústavu pro sociální výzkum AV SSSR, pražského Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV a slovenského Ústavu filozofie a sociologie SAV. Již tradičně se na něm projevila hluboká sounáležitost naší marxisticko-leninské filozofie a sociologie s filozofií a sociologií sovětskou v řešení důležitých a aktuálních problémů budování socialismu a objektivně nutná vazba naší společenské vědy na mohutný vědecký potenciál SSSR.

Přednesené příspěvky lze zahrnout v podstatě do tří tematických okruhů: vlastní strategie spojení předností socialismu a vědeckotechnické revoluce, socialistický způsob života a vědeckotechnická revoluce a zespolštění vědy a její využití jako výrobní síly.

Hlavní referáty přednesli akademik Andrej Širácky, člen korespondent Radovan Richta a A. I. Arnoldov, DrSc. Všechny přednesené příspěvky dokumentovaly, že spolupráce českých a slovenských filozofů a sociologů se sovětskými vědci není dána jen teoretickými základy, ale vyrůstá z praktické báze, dané reálnými úkoly výstavby rozvinuté socialistické společnosti a jejího přechodu ke komunismu — vysoce rozvinutá věda a technika urychluje v případě ČSSR formování rozvinutého socialismu a v případě již zralého socialismu v SSSR se stává základnou budování komunistické společnosti. Předkládaná informace o uvedeném symposiu se vzhledem k značnému počtu příspěvků a jejich rozsahu pokouší dát pouze určitou kvintescenci prezentované a diskutované problematiky. Některé referáty budou publikovány ve společném československo-sovětském sborníku, ve Filozofickém a Sociologickém časopise, v Informačním bulletinu Problémové komise k otázkám ideologického boje a v časopise Teorie rozvoje vědy.

Akademik A. Širácky ve svém úvodním referátu *Politické a filozofické aspekty vědeckotechnického rozvoje* poukázal na nutnost věnovat stále výraznější pozornost také souvislostem vědeckotechnického a sociálně politického rozvoje. Pokud se díváme na vědu

jako celek (přírodní, technické a společenské vědy) a chápeme ji v těsné souvislosti s politikou a ideologií, stává se zřejmým, že věda v dějinách i ve společenském rozvoji vystupuje daleko za hranice své výrobní ekonomické funkce. Vždyť věda (a spolu s ní i technika) se dotýká všech oblastí života — přírody, společnosti i myšlení, přičemž věda a technika jsou objektivně determinovány rozvojem společenských podmínek a zároveň samy významně zasahují do charakteru výrobních sil a výrobních vztahů, mění tvářnost všech aspektů společenského života.

Člen korespondent Radovan Richta ve svém vystoupení na téma *Přednosti socialismu a vědeckotechnická revoluce* zdůraznil ten moment epochy přechodu od kapitalismu ke komunismu, jenž je spjat se zákonitým spojením procesu formování nových socialistických a komunistických společenských vztahů a procesu revolučního rozvoje struktury a dynamiky výrobních sil v podmínkách rozvoje vědeckotechnické revoluce. Ve skutečnosti se nejedná o dva rozličné procesy, ale o dva aspekty vlastně jednoho procesu společenského vývoje, uvažovaného v jednom případě z hlediska předmětného, materiálního obsahu a ve druhém z hlediska společenské formy. Ve vztahu k vědeckotechnické revoluci spočívají přednosti socialismu ve veškerých rysech jeho ekonomického zřízení a vůbec v celém jeho společenském systému. Vyplývají z třídních základů socialismu, z jeho historického charakteru jako společnosti, jejíž základní subjektivní silou je dělnická třída a její strana, tj. síla, jejímž životním zájmem je přetváření všech společenských a technických podmínek, omezujících život člověka za kapitalismu, a formování beztrždní komunistické společnosti. Přednosti socialismu se v této souvislosti promítají do možnosti celospolečenského plánovitého řízení procesu vědeckotechnické revoluce, do jejího společenského cílového zaměření a do koncipování dlouhodobé strategie rozvoje procesu vědeckotechnické revoluce jako vysoce relevantní komponenty dlouhodobé strategie rozvoje socialistické společnosti.

Spojení dělnické třídy s vědou, které od samého počátku charakterizovalo revoluční proces přechodu od kapitalismu k socialismu, získává po vítězství socialistických výrobních vztahů a po vybudování celého systému socialistické společnosti novou kvalitu, na jejímž základě se začíná rozvíjet dlouhodobý proces spojení společenské práce dělníků, jež se historicky zformovala na základě oddělení vědy jako zvláštní potence společenské práce

podřízené moci kapitálu, a vědy jako všeobecné společenské práce, zbavené v podmínkách kapitalismu své bezprostřední vazby s výrobní prací a postavené k ní do protikladu. Na jedné straně tedy získává věda za socialismu společenské podmínky odpovídající jejímu společenskému charakteru. Na druhé straně pak socialistické společenské formy nacházejí v rozvoji vědy a v jejích aplikacích v celém systému výrobních sil svoji materiální základnu a prostředek svého rozvoje. Nová úroveň dialektiky výrobních vztahů a výrobních sil je základem, z něhož vycházíme při charakteristice předností socialismu ve vztahu k procesu rozvoje vědeckotechnické revoluce. Při analýze předností socialismu jde především o mimořádně vážné otázky vnitřních zákonitostí rozvoje socialistické společnosti a z nich plynoucích možností urychlení socialistického rozvoje a zabezpečení realizace cílů socialismu.

Základní rys vědeckotechnické revoluce v socialistické společnosti je ztělesněn ve skutečnosti, že zároveň s procesem přetváření světa na každém jeho stupni se formuje i společenský subjekt daného procesu – socialistická společnost, vedená dělnickou třídou a její stranou. Celý tento proces se rozvíjí jako proces osvojení vědy dělnickou třídou a celým kolektivem pracujících, jako proces přeměny vědy a její aplikace ve zprostředkující článek celkového společenského rozvoje sil a schopností člověka.

V těchto souvislostech tedy stále výrazněji vystupuje v socialistických společenských podmínkách do popředí problematika spjatosti sociálního, vědeckotechnického a kulturního rozvoje. Narůstající rozsah a četnost změn vyvolaných rozvojem vědy a techniky stále intenzivněji ovlivňují základní aspekty životního procesu lidí: charakter práce, rozvoj spotřeby a životní úroveň, vyrovnávání rozdílů mezi městem a venkovem, rozvoj kvalifikace a vzdělání, vzájemné působení mezi člověkem a přírodou, strukturu potřeb, škálu hodnot a motivací činností a vůbec celý způsob života člověka. Konference tyto otázky a problémy vyjádřila především v celé řadě příspěvků k tematickému okruhu – Socialistický způsob života a vědeckotechnická revoluce.

Velmi zajímavým a podnětným referátem byl v této oblasti příspěvek A. I. Arnoldova z Filozofického ústavu AV SSSR, nazvaný *Socialistický způsob života a duchovní kultura*. Autor vymezil duchovní kulturu jako syntetický, komplexní jev, jenž se vyznačuje třemi parametry, a to třídním, národním a společensko-historickým charakterem. Zdůraznil růst sociální role kultury a poukázal na tu skutečnost, že kulturní revoluce je na rozdíl od vědeckotechnické revoluce spjata pouze se socialismem. Socialistická kultura představuje významný sociální fenomén přispívající k všestrannému rozvoji člověka, k humanizaci lidské osobnosti. Vycházejí z Leninovy myšlenky poukázal referent na zásadní funkci politické kultury při rozvíjení

socialistické revoluce. Do úrovně socialistického způsobu života se významně promítá zvláště kvalitativní úroveň kultury lidských vztahů a proto i jeden z úkolů výzkumu filozofických otázek rozvoje a úlohy kultury za socialismu, řešený FÚ AV SSSR, je věnován místu kultury v socialistickém životním způsobu.

A. I. Arnoldov shrnul charakteristické rysy kultury rozvinutého socialismu do deseti kritérií, jež odrážejí např. kvalitativně nový stupeň kulturního rozvoje, vyžadující aktivizaci člověka, vztah sociální stejnorodosti a nové společenské kultury, internacionalizaci duchovní kultury, zdokonalování vzdělání v podmínkách rozvoje procesu vědeckotechnické revoluce za socialismu, nový socialistický typ kultury lidských vzájemných vztahů, poslední sociální úlohy kultury a hodnocení její efektivity apod. Duchovní kultura má výraznou souvislost se všemi oblastmi společenského života a již klasikové marxismu-leninismu poukazovali na objektivní nutnost jednoty politiky, ekonomiky a kultury za socialismu. V současné době jsme pak svědky rostoucího ideologického boje v různých sférách duchovní kultury, což vyžaduje, aby byla věnována zvýšená pozornost kritice buržoazních koncepcí kultury.

Člen korespondent SAV V. Cirbes ve svém vystoupení poukázal zejména na ty aspekty rozvoje socialistické společnosti, které se dotýkají zákonitého rozvoje plánovitosti a uvědomělosti mas. Soustředil značnou pozornost na problematiku sociálního prognózování a plánování, zvláště pak na rozpracování principů plánovitého řízení procesů formování socialistického životního způsobu a společenského vědomí lidí.

J. Filipec se ve svém příspěvku *Způsob života a společenské systémy* zaměřil na problematiku, jejíž rostoucí aktuálnost je podmíněna dvěma příčinami: především vnitřní příčinou, spočívající v naléhavých potřebách soudobé etapy výstavby rozvinuté socialistické společnosti, a zároveň i příčinami, jež vyplývají z charakteru a orientace soudobého ideologického střetnutí a jsou spjaty s pokusy buržoazní ideologie dát „svůj“ vlastní výklad této otázky. Kategorii „životní způsob“ používal autor referátu ve smyslu definice uvedené ve společné československo-sovětské publikaci *„Člověk-věda-technika“* (Praha-Moskva 1973, české vydání, 227), v níž se na první místo staví kategorie lidských činností. Analyzoval v této souvislosti rostoucí význam činností spjatých s vědomým utvářením společenských procesů v podmínkách výstavby rozvinutého socialismu. Zvláštní pozornost věnoval dialektice vztahu uvědomění-potřeby-činnosti a zdůraznil klíčový význam mnohotvárných aktivit. V této souvislosti také analyzoval společenský proces utváření socialistického způsobu života, nejen z hlediska uspokojování potřeb, ale zejména z hlediska jejich zušlechťování a pozvedání na vyšší úroveň. Poukázal na to, že proces osvojování výsledků vědeckotechnického rozvoje v pod-

mínkách socialistické společenské formace postupně prohlubuje rozdíly v životě lidí za kapitalismu a za socialismu, přičemž zároveň probíhá sblížení a internacionalizace životního způsobu v zemích socialistického společenství.

Značná pozornost byla věnována též otázkám mravního rozvoje nového člověka v podmínkách formování socialistického životního způsobu. V. Rogovin se ve svém vystoupení na téma *Mravní problémy socialistického životního způsobu* zaměřil na charakteristiku morálky a mravů jako elementů životního způsobu, na souvislosti způsobu života a způsobu myšlení, změny životního způsobu pod vlivem vědeckotechnické revoluce a nové sociálně etické problémy. Vědecké rozpracování sociálně etických principů socialistického životního způsobu má mimořádný význam pro formování koncepce sociálních cílů společnosti. Velmi podnětná byla též jeho informace o využívání výsledků sociologických výzkumů při rozvíjení vztahů mezi lidmi na některých velkých sovětských podnicích.

B. Filipcová v příspěvku *Morální norma a chování v utváření socialistického životního způsobu* poukázala na změny v životním způsobu a funkci morálky, jež vstupuje jako dílčí komponenta do životního způsobu a spolu se světovým názorem představuje určující formu vědomí. Dále se zabývala problematikou rozporu mezi morální normou a chováním, zdroji tohoto rozporu a historickou perspektivou jeho překonání.

Stále větší důraz, jenž se v současné době klade na rozpracování sociálně filozofických problémů člověka a jeho součinnosti se společností v podmínkách rozvoje procesu vědeckotechnické revoluce, se projevil i v celé řadě dalších hodnotných referátů. Obsahově byly zaměřeny na takové závažné a aktuální filozofické a sociologické otázky, jako například *hodnotový systém socialistické společnosti v přetváření života* (M. Huláková), *rozvoj a sblížení činnosti sociálních skupin v podmínkách rozvinuté socialistické společnosti* (V. I. Bolgov), *problematika jednotlivých etap komunické společensko-ekonomické formace* (R. Roško), *perspektivy člověka v podmínkách vědeckotechnické revoluce za kapitalismu a socialismu* (J. Netopilík), *problém mezilidských vztahů za socialismu v podmínkách vědeckotechnické revoluce* (M. Svoboda), *rozvoj schopností a aktivity lidí* (Z. Javůrek) apod.

V souvislosti s rozpracováním problematiky vztahů vědeckotechnické revoluce a předností socialistického systému hospodářství se řeší i otázky efektivního působení vědy jako výrobní síly, jež závisí na řadě faktorů, mezi nimiž mají specifický význam především organizace a řízení vědecké činnosti, které jsou predeterminovány logikou rozvoje vědeckého poznání a hlavně existujícími společenskými vztahy, reálnými společenskými potřebami a rozpory. Odstranění mezí v uplatnění celospolečenských efektů rozvoje vědy a techniky, podmíněných soukromým vlastnictvím vý-

robních prostředků a využití vědy jako výrobní síly v zájmu celé společnosti, v zájmu formování subjektivních sil jako hybných sil společenského rozvoje — tvoří důležitý krok k spojování předností socialismu a rozvoje procesu vědeckotechnické revoluce. Z referátů věnovaných tomuto aspektu problematiky si zaslouží pozornost příspěvek R. Nejedlého *Proces socialistického zespolednění jako základ rozvoje vědy* a příspěvek K. Müller-Mezinárodní socialistická integrace — nová etapa zespolednění práce.

Velký důraz byl v průběhu symposia kladen na ideologické aspekty rozvoje procesu vědeckotechnické revoluce; v jednotlivých referátech a vystoupeních byly konfrontovány podmínky rozvoje vědy a techniky v socialismu a kapitalismu a značná pozornost byla věnována kritice buržoazních koncepcí rozvoje vědy a techniky. V této souvislosti představoval podstatný přínos zajímavý příspěvek sovětského vědeckého pracovníka V. V. Děnisova na téma *Vědeckotechnická revoluce a soudobý ideologický boj*.

Smolenické symposium umožnilo československým vědcům nejen v plodné konfrontaci se sovětskými vědci zhodnotit dosažené výsledky, vymezit a postihnout rozhodující momenty a problémy v této oblasti výzkumu, ale i ukázat cesty dalšího výzkumu, místa, na něž je třeba se v rozpracování této problematiky dále soustředit. Prostředky, které socialistickému člověku poskytuje vědeckotechnická revoluce, prohlubují totiž možnosti praktického osvojení a přeměny světa, radikálně nového vytvoření podmínek rozvoje společnosti, a tím i nevidaného rozmachu tvůrčích sil a schopností každého jednotlivce.

Karel Mráček

Řízení sociálního rozvoje v socialistické společnosti a úloha marxisticko-leninské sociologie

Sekce sociologie práce, průmyslu a podniku Československé sociologické společnosti při ČSAV a západočeská pobočka této společnosti v Plzni spolu s úsekem pro kádrovou a personální práci o. p. Škoda Plzeň uspořádaly ve dnech 29. a 30. října 1975 v Plzni seminář *Úloha marxisticko-leninské sociologie při řízení sociálního rozvoje v socialistické společnosti*.

Mezi šedesáti účastníky semináře byli sociologové, kteří se již delší dobu zabývají teorií a metodologií sociálního plánování, a více než jednu třetinu tvořili vedoucí pracovníci o. p. Škoda Plzeň.

Úvodní slovo přednesl ředitel pro kádrovou a personální práci oborového podniku Škoda v Plzni E. Šternér, nositel Řádu práce, pod jehož patronací se seminář konal.

Prof. V. Čech (Vysoká škola strojní a elektrotechnická v Plzni) pak vystoupil s hlavním referátem *Úloha marxisticko-leninské sociologie při řízení sociálního rozvoje kolektivů*, jehož spoluautory byli V. Fiala (o. p. Škoda